

Ulemanın Saygınlığı-3

Nureddin Yıldız'ın "Hadislerle Diriliş" (38.) dersidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّم عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.

Ümmetin âlimlerinin saygınlığının korunması üzerimizde bir görev, mümin olarak buna her birimiz mecburuz. Ancak bir hakikat var ki âlim de insandır, masum değildir. İnsanlardan Peygamber aleyhisselamın dışında ve melekler de hariç, masum insan yoktur ve olamaz.

Masum yoktur, ilke olarak da fiiliyatta da geçerli bir prensiptir. Masum insan olamayacağını itikaden bilip kendi şeyhinin henüz hatasının görülmediğini söylemek saflığın ötesinde bir tavidir. Böyle bir ilkenin propagandasını yapan ama fiiliyatta uygulamaya gelince kendi hocasının masum olduğunu düşünen kişinin eğlenmektir. Böyle bir tavrı ciddiye almayız.

Bilinecek başka bir husus da şudur ki ümmetimizin büyük isimleri, bir plastik atölyesinden çıkmış gibi aynı sesi veremezler. Bu ne mümkündür ne de gereklidir. Kur'an'ımızdan başka aynı olması ve hiç değişmemesi gereken bir ölçümüz yoktur ve olamaz. Âlimler arasındaki ihtilaf ve farklı düşünme normaldir ve olmalıdır. Hatta ümmetimizin hareketliliği buna bağlıdır.

Mesela Kur'an okuyan herkesin bildiği bir kural olan, medd-i muttasılın dört elif çekilmesi gerektiği, bütün ümmet coğrafyasında aynı şekilde uygulanır. Buna benzer biçimde İslam âleminin de belli bir biçimde ve kalıptan çıkmış âlim beklentisinde olması doğru değildir. Böyle bir beklenti İslam'ın toplumlar içinde yayılması ve hayatın değişen olaylarına karşı hemen alternatif çözümler üretebilmesine engeldir. Farklı düşünen ve birbirinden farklı içtihatları olan âlimlerin birbirlerine saygılı olmalarını beklemek ise hakkımızdır. Birbiriyle uğraşan âlimler değil, ellerindeki maharetleri bize ulaştıran âlimlerdir beklediğimiz.

Ashab-ı kiramda da durum bu prensip doğrultusunda idi. İbni Ömer ve İbni Abbas birbirinden farklı düşünen iki isimdi. İbni Mesud da onlardan farklı düşünüyordu. Birleştikleri nokta mesela faizin haramlığı veya zinanın kesin yasak oluşuydu. Yeni gelişen meselelere ise ayrı pencerelerden bakıyor, değişik yorumlar getiriyorlardı. Resûlullah aleyhisselam hayatın ayrıntılarını ileri dönemlerde çözülmek üzere bırakmış; haram ve helal tarifi, kimin kimle evleneceği vs. genel meseleleri ise öğretip dünyadan ayrılmıştı. Sonra gelen âlimler ise rengârenk bir toplum buldular, Peygamber aleyhisselamdan kalan ilkeleri koruyarak kendi aralarında farklı düşünmekte sakınca görmediler.

Âlimin hata edebileceği, bunun sakıncası olmayacağını ifade ettik. Ancak bu hatayı ikiye ayırmalıyız: Usul hatası ve esas hatası. Bir âlimin akideye yansıyan veya helal-haram çizgilerini esneten hata etmesi başka, sözgelimi bir kaynak hakkında sehven yanlış bilgi vermiş olması başkadır. Âlimin kâfirlerle kontak kurması, onların ideolojilerini benimsemesi, taviz vermesi ve gençlerin onlar karşısında zillete düşmelerine sebep olması başkadır ve sözgelimi Ebu Hanife'nin görüşüyle İmam Mâlik'in görüşünü karıştırması türünden hatalarla birbirine denk değildir. İnsan olmanın gereği sayılacak hatalar sebebiyle kimseyi hıyanetle suçlamaya kalkılmamalıdır.

*

Daha önce de birkaç ders vesilesiyle temas ettiğimiz konulardan birine, bu konumuzda yeniden değinmeliyiz: Âlim ile davetçinin aynı kişiler olmadığı. Biz hepsine birden 'hoca' dersek de esasen âlim, vahyi anlayan kişidir. Davetçi ise insanları Allah'a, peygambere, namaza, oruca çağırandır. Eğer bir toplum, 'âlim' ile 'iyi konuşan biri' farkını ayırt edemiyorsa ve birinin harika konuşuyor olmasını, onu adeta Ebu Hanife gibi görmek için yeterli buluyorsa bu toplumda âlimin hakkının verildiğini söylemek mümkün olmaz. İyi konuşmak ilim anlamına gelmez. Bir başladı mı mikrofonu üç saat bırakmamak yani uzun konuşabilmek de âlim olmanın işareti değildir. İyi edebiyat parçalamak, yazı

kabiliyetinin gelişmişliği gibi kriterler de buna dâhildir. İlim başka, hitabet ve yazı kabiliyeti başka şeydir.

(Allah rahmet eylesin) Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub davetçi kimlikli insanlardır ancak âlim değiller. Hasan el-Benna'nın hitabeti güçlü, Seyyid Kutub'un yazı kabiliyeti deha seviyesindedir. Şeriatımıza hizmetteki yerleri saygındır ve biri yazısı, diğeri hitabetiyle müthiş gayretler vermiş ve Rabbimizden niyazımız o ki şehit olarak ahirete gitmişlerdir. Fakat âlim olmak bu sıfatlar için kendiliğinden gelen veya sonuç olarak ortaya çıkan bir özellik sayılmaz.

Âlim ile davetçiyi karıştırmamız helva ile yemeği karıştırmaya benzer. Biri yemeğin ardından keyif için yenen, diğeri yaşamak için gereklidir. Âlim bir toplumda gerekli, davetçi hoca erbabı da gereklidir ama birbirinin yerini doldurmadıkları gibi eşdeğer de değillerdir. **Ebu Hanife konumunda bir âlimin aramızda bulunduğunu varsayalım; böyle birinden düğünümüzde konuşmacı olmasını istemek abestir. Âlimin misyonu bu değildir. Cuma hutbesini iyi okuyan ve insanları heyecanlandırabilme yeteneği olan kişiye de derin fetvaları sorabilmemiz gerekmez.**

Öyleyse öncelikle önderimiz olan kimselerin kimliklerini tanımamız lazımdır. Müçtehit, âlim, davetçi, hoca, yazar, edebiyatçı, öğretmen... birbirinden farklı kimliklerin sahibidir. Karman çorman bir anlayışla herkes önder sayılırsa çıkılacak yerin selamet olmasını da bekleyemeyiz.

*

Peygamber aleyhissalatu vesselamın vârisi olan âlimleri korumak vahyi korumaktır. Âlimlerin giybetinin yapılması ve onların kendilerini fitne noktalarına sürüklemeleri ya da şüphe oluşturacak tavır göstermelerinin yanlışlığı ortadadır. Buraya kadarını mantığımızla da takdir edebiliyoruz.

Buharî'nin 6502. hadis-i şerifinde kutsî hadis olarak nakledilen *"Kim benim bir veli kuluma düşmanlık ederse ona savaş ilan ederim"* buyruğu, Allah Teâlâ'nın koruma altına aldığı âlim kimliğinin konumunu net biçimde göstermektedir. Bu veli kul Kur'an müfessiri veya hadis muhaddisi olan biri değilse kimse olamaz. Âlimlerin, kimliklerini taşıdıkları sürece şahsiyetlerinin korunmasının farz olduğunu anlatan bir belge mahiyetindeki bu hadisin ifadesindeki 'veli' kişi ile kastedilen, elbette önemli ölçüde ulemadır. Velilik makamı illa sabaha kadar ibadet etmek veya sürekli ilimle meşgul olmak sayesinde kazanılıyor değildir; insan tarlasında çalışmakla geçirdiği ömründe veya iffetli yaşadığı gençliğiyle de velayete erişebilir. Lâkin her hâlükârda Kur'an ile yoğrulmuş ve Kur'an'ın kıyamete taşınması uğrunda tuğla vazifesi gören âlim bir zat, bu sığfata en uygun simadır.

Âlimin kendi heybetini korumadığı sürece toplumun da bu konuda hassasiyet göstermeyeceği prensibini ilke olarak vurguladık. Bir başka konuyu ele almakta fayda görüyoruz:

Farklı düşünen iki hoca profili arasında taşınan "böyle demiş" yollu gıyabî tartışmalarda, birbirini araçlarla sapıklık ithamıyla yüzleştiren hocaların görüntüsü kulağa adeta tiyatro gibi gelirse de bu gözümüzün hemen önüne getirebileceğimiz, örneklerini ne yazık ki toplumumuzda yaşadığımız bir hadisedir. Tasavvuf ehli olanların olmayanlara, olmayanların olanlara, meşrebini beğenmeyenlerin birbirlerine sürtüşmeleri avam arasında bir bakıma normal karşılanabilirse de mürekkep yalamış, kimlikleri vahyi destekleyen şahısların böyle bir sahaya bulaşmaları beklenemez(di). Ne yazık ki yüzyılımızda da bundan önce de âlimlerin birbirleri hakkındaki ithamları, cahillerin dinle oynama nedeni hâline gelmiştir. Âlimler âlimlere, cahillerin eline düşecek şekilde malzeme vermişlerdir.

Ümmetimizin yüzyıllar boyu geçmişinde bulunan bu tür arızaları şimdi yeniden ele alarak telafi edebilecek değiliz. Şu anda düzeltmeye kalkalım desek bu eylemin kendisi bile yeni bir fırka ortaya çıkarmak anlamına gelir. "O öyle dedi ama şunun için..." diye ileri çıkmak bizatihi yeni oluşuma sebebiyet vermektir. Dolayısıyla burada 'düzeltilebilecek' bir şeyden söz edemeyiz.

Pek çok konuda örnek alarak feyizli ve bereketli sözlerinden istifade ettiğimiz Zehebî rahmetullahi aleyhin nakillerini, âlimlerin âlimler hakkında kanaat kullanmalarına hangi gözle bakılması gerektiği minvalinde derledik.

Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ''nın mukaddimesinde âlimler ve ümmetin büyükleri hakkında izlenecek siyaset tarif edilirken şöyle deniyor:

“Akranların birbirleri hakkındaki sözleri dikkate alınmaz. Özellikle de aradaki bir düşmanlıktan, mezhep tutuculuğundan veya kıskançlıktan kaynaklandığını anlarsan sözlerine itibar etme. Allah kimi koruduysa o böyle afetlerden korunmuştur. Bu zamana kadar böyle dedikodulardan arınmış bir âlim görmedim, peygamberler ve siddıklar hariç. İstesem sana bu konuyla ilgili dosyalar hazırlardım. Allah'ım, içimizde müminlere karşı kin bırakma.”

Çünkü yaşlılar yani aynı çağda yaşayanlar birbirleri hakkında yorum yapacak miktarda doküman sahibi değildir. Hicrî 7. asra kadar gelen isimleri bildiğine göre, Zehebî'nin ifadesiyle o zamana dek gelen her âlime illa bir kulp takılmış, yaşlılar hakkında dönen bu söylencelerin de bir daha ancak sonraki nesiller tarafından doğrulukları tam meydana koyulabilmiştir.

Bu ilk pasajdan alacağımız prensip şudur: Aynı zamanı paylaşan akranlar birbirleri hakkında konuşmamalıdır.

7. cildin 40. sayfasında da aynı kural zikredilmektedir:

“Şunu bilmelisin ki yaşlıların birbirleri hakkında söyledikleri dikkate alınmaz.”

10. cildin 92. sayfasında, İmam Şafiî'nin hayatından söz ettiği satırlarda aynı kuralı yine geçirmiş ve ashab-ı kiram hakkında da söylentiler yayılmasının gerçekleştiğini eklemiştir:

“Akranların birbirleri hakkında ırkçılık ve tutuculuk benzeri nedenlerle söylediklerinin dikkate alınmaması gerektiği gibi nakledilmeleri de doğru değildir. Nitekim biz bu kuralı ashab-ı kiramın arasındaki tartışmalar konusunda da uyguluyoruz. Sözünü ettiğimiz bu kişilerin bütün günahlarını affettirecek çapta büyük amelleri, geçmişlerindeki ölçüsüz kabahatleri silecek cihatları, iyiliklerini ortaya koyan ibadetleri var ama biz onlardan herhangi birini putlaştırmayız, masum olduklarını söylemeyiz. Aralarından birinin diğerinden daha değerli olduklarını ileri sürmeyiz.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in hadisleriyle sabit olan ölçüleri ise kullanabiliriz. Ebu Bekir ve Ömer ilk ikidir, onlardan kıymetlisi yoktur. Aşere-i Mübeşşere, Hamza, Cafer-i Tayyar, Muaz ibni Cebel, Zeyd bin Sabit, müminlerin anaları, Resûlullah'ın kızları ve Bedir ehlinin Allah katında dereceleri bellidir. Ebu'd-Derda, İbni Ömer, Selman-ı Farisî, Fetih suresi inene kadar iman edenler, muhacir ve ensar, Halid ibni Velid, Abbas, Abdullah ibni Amr için de derecelerin belli olması söz konusudur. Fakat onlar arasında laubali bir derecelendirmeye biz karışamayız.”

11. ciltte, 432. sayfada aynı prensibin tekrarından sonra şöyle deniyor:

“Yaşlılar birbirleri hakkında konuştuklarında bunu yaymamayı tercih ederiz, o âlimin üzerinden dinin zarar görmemesi için. Eğer muhtemel bir söz değil de bütün çağdaşların ittifak ettiği söz ise bunu yaymakta sakınca yoktur.”

Ahmet hakkında Mehmet'in bilgi vermesi muasırın birbirine tenkididir ancak Ahmet hakkında onlarca âlimin yanlış yaptığı üzerinde ittifak ederek görüş belirtmesini gizleyerek veya yok sayarak da hataya destek olunması doğru değildir.

*

Endülsü bir bürokratin oğlu olan İbni Hazm, ümmet-i Muhammed'in önder âlimlerinden ve Zahirîye mezhebinin de ikinci imamıdır. Mezhebin imamı olan Ebu Davud temel prensipleri oturtmuş, İbni Hazm onun da üzerine çıkarak Zahirîye düşüncesini yerleştirmiştir. *El-Muhallâ* adlı değerli bir eseri vardır.

Nihayetinde oryantalist veya aramıza sızmış biri olmadığı muhakkak bu âlim, ümmetin genel yürüyüşüne parazit oluşturmuş ama yine Müslümanlar'dan biridir. Âlim olduğu da malumdur. Ancak dört büyük fıkıh mezhebinin temel çalışma mantığı olan kıyası reddettiği ve sadece ayet-hadisleri yüzeysellikleriyle kabul eden bir anlayışa sahip olduğundan, 'yüzeyselci' anlamına gelen zahirîlikle bilinmiştir. Bizim daha rahat anlamamızı sağlayacak şekilde bakışını tarif edecek olursak onun için *Kur'ancı* ve *hadisçi* diyebiliriz. Diğer fıkıh imamlarında ise Kur'an ve hadise ilaveten icma ve kıyas da bulunur; yani Kur'an'a ve hadise benzetilen şeyleri de kullanırlar. İbni Hazm ve hocasının mezhebindeyse Kur'an'a ve hadise benzetmek herhangi bir şekilde yok; bir şey bu iki kaynakta varsa var, yoksa yoktur.

Kendi döneminde ve sonraki devirlerde fukaha, İbni Hazm'ı bu zihniyetinden ötürü hem gülünç duruma düşürmüş hem de zekâsına, ilmine ve derin hüküm çıkarabilme kabiliyetine hayran olmuştur. Örnekle anlatırsak mesela Ebu Hanife bir eczane gibidir, orada her ayrı hastalık için ilaç bulunduğu gibi hemen her ilacın muadili de zor şartlar için vardır; İbni Hazm ise aktar dükkânına benzer, ürünleri yüzlerce değildir ama doğaldır. Her konuya bir devası yoktur ancak belli başlı konularda istifade edilmesi gereken bir isimdir.

Bir grup âlim onu adeta yok kabul etmiş, çağımızda ise bazıları onun mezhebinin yeniden diriltmeyi ve meğer pek kıymetli bir yolu olduğunu söylemeyi seçmiştir. Ömrü ibadetle geçmiş ve ilme hizmetle yoğunlaşmış bu muhteşem âlimin dil keskinliği dikkate değerdir. Bir görüşe katılmadığında bunu ifade edişi kırıp dökücüdür. Onda altı çizilmesi gereken özelliklerden biri de bir âlimin dizi dibinde yetişmişidir. Çok zekidir ve hafızası fotoğraf makinesi gibidir.

Esasen iyi bir Şafîî olan Zehebî'nin (ki hocası Hanbelî'dir), İbni Hazm'ı değerlendirmesine bir bakalım. 18. cildin 186. sayfasından:

"Lüks ve rahat içinde yetişti. Abartılı denecek bir zekâsı, pratik zihni vardı ve güçlü bir kütüphaneye sahip oldu. Babası Kurtuba'nın ileri gelenlerinden, (o zamanki bölünmüş emirliklerden) Âmirîye devletinde vezirdi. İbni Hazm da gençlik döneminde bu işlerle uğraştı. İlme gireceği zamansa edebiyat, tarih, şiir, mantık ve biraz felsefeyle uğraştı, bu da onu etkiledi. Keşke felsefeye hiç bulaşmasaydı.

Onun bazı kitaplarını gördüm; bunlarda mantıkla uğraşmayı tavsiye ediyor, sonra da mantık ilmini ilimlerin üstüne çıkarıyordu. Onun adına çok esef ettim.

İbni Hazm, İslam ilimlerinde bir baştır. Rivayet konusunda uzmandır. Bütün sertliğine rağmen rakipsizdir. Ana usul konularında herhangi bir sıkıntısı olmamakla beraber fûru konularında zahirî zihniyetine rağmen bu böyledir."

Bu ifadelerde kendi ölçülerine uymamasına rağmen bir başkasını değerlendirmedeki Allah korkusunun baskın gelişine dikkat etmeliyiz. Esasen de bu alıntıyı İbni Hazm'ı öğrenmek için değil Zehebî'nin bir kişiyi değerlendirmesinde nelere dikkat ettiğini anlamak için buraya aldık. Sevmediği yönlerini sıralamış ama hakkını tam teslim etmekte de hiç mahzur görmemiştir.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمَ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.